WWF Suomi
Lintulahdenkatu 10
00500 HELSINKI

Puh (09) 7740 100
wwf.fi
panda.org

Ympäristövaliokunta 20.6.2022

Asia: WWF Suomen lausunto koskien asiaa ”E 66/2022 vp Valtioneuvoston selvitys: Komission tiedonanto Kestävien tuotteiden politiikasta: Kestävistä tuotteista normi”

WWF Suomi kiittää lausuntomahdollisuudesta ja lausuu seuraavaa.

Kestävien tuotteiden politiikka kaipaa alkuperätiedon jäljitettävyyttä ja kunnon ohjauskeinoja ylikulutuksen purkamiseksi

Luonnonvarojen ylikulutuksesta johtuvat akuutit ympäristöongelmat, etupäässä ilmastokriisi ja luontokato, uhkaavat yhteiskuntien mahdollisuuksia ylläpitää ja kehittää inhimillistä hyvinvointia[1]. Valtioiden yhteinen luonnon monimuotoisuutta käsittelevä tiedepaneeli IPBES toteaa, että nykytrendien jatkaminen johtaa siihen, että kestävän kehityksen tavoitteita ei saavuteta[2]. Luonnon monimuotoisuuden ja talouden yhteenkytkeytymistä tarkastellut ns. Dasguptan raportti[3], toteaa, että luontokadon syynä ei ole ainoastaan markkinahäiriö vaan perinpohjaisempi yhteiskunnan institutionaalinen kyvyttömyys rajoittaa taloudellisen toiminnan ympäristövaikutuksia. Pariisin ilmastosopimuksen toimeenpano sekä YK:n puitteissa valmisteilla olevan kansainvälisen luontopolitiikan (CBD, Convention on Biological Diversity) politiikkakehikko vaativat voimakkaampia toimia jokaiselta yhteiskunnalliselta toimijalta. Yritysten toimet ja niitä koskeva ohjaus ovat keskeisessä roolissa tämän systeemisen muutoksen aikaansaamisessa.

EU:ssa on useita erilaisia lainsäädäntöaloitteita käynnissä kestävyyssiirtymän vauhdittamiseksi yritysten toimin. Kestävien tuotteiden politiikka on yksi hyvä keino kestävyyssiirtymän konkretisoimiseksi ja sen aikaansaamiseksi, mutta se ei luonnollisestikaan ole täydellinen keino. Kuten edellä on todettu, luonnonvarojen ylikulutuksen purkaminen on välttämätön ehto kestävän kehityksen toteutumiselle. Kestävien tuotteiden politiikka edistää kiertotaloutta ja tuotekohtaisen ympäristöllisen laadun parantamista, ja tavoitteena on materiaalien kiertotalousasteen kaksinkertaistaminen vuoteen 2030. Kuitenkin on ongelmallista, että politiikka-aloitteessa ei ilmeisesti aseteta minkäänlaisia määrällisiä tavoitteita luonnonvarojen kokonaiskulutuksen vähentämiseksi. Toki asetuksen sisältämät tuotteiden elinkaaren pidentämiseen ja kiertotalouden lisäämisen toimet ovat tärkeitä keinoja luonnonvarojen kokonaiskulutuksen vähentämisessä, mutta kuten on kokemusperäisesti huomattu ja luonnonvarojen kulutusta koskevissa tilastoista nähtävissä, tämän kaltaiset tehokkuusparannusten ympäristöhyödyt ovat käytännössä tulleet

[1] https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fcosc.2020.615419/full
[2] https://ipbes.net/sites/default/files/2020-02/ipbes_global_assessment_report_summary_for_policymakers_en.pdf
[3] https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/957629/Dasgupta_Review_-_Headline_Messages.pdf

syödyksi kasvaneen kulutuksen johdosta (ns. rebound-ilmiö). Kestävien tuotteiden politiikassa ei liene minkäänlaisia elementtejä tämän rebound-ilmiön hillitsemiseksi. Ilman ylikulutuksen purkamista ei ole kestävää kehitystä.

Käsittelyssä olevan komission ehdotuksen keskeinen osa on ekosuunnitteluasetus, josta WWF on äskettäin antanut lausunnon ympäristövaliokunnalle 15.6.2022. Merkittävä osa sen lausunnon huomioista on relevantteja myös tässä yhteydessä.

Muutamia yleisiä havaintoja vahvuuksista ja heikkouksista koskien itse komission tiedonantoa ja valtioneuvoston kantaa, sekä niitä koskevia WWF:n suosituksia:

Vahvuudet

- Komission tiedonanto ottaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan kestävään tuotepolitiikkaan yhdistellen tuotesuunnitteluun, kiertotalouden liiketoimintojen kehittämiseen ja mm. kuluttajien tiedonsaantiin liittyviä näkökulmia. Lähestymistapa vaikuttaa perustellulta, mutta on toki rajallinen kuten jäljempänä heikkouksien kohdalla käy ilmi.
- Tiedonannon alla tapahtuvan ohjauksen yksityiskohdat ratkaisevat vaikuttavuuden. Esimerkiksi ekosuunnittelua koskevan asetusehdotuksen sisältämä markkinakelpoisuusvaatimus voi olla hyvin tehokas keino (yksityiskohtaisemmin: asiaa koskeva WWF:n lausunto 15.6.2022). Lisäksi kuluttajien vaikutusmahdollisuuksien lisäämisen alla mainittu ”kieltojen asettamista harhaanjohtavaksi katsottavien ympäristöväittämien käyttämisestä” voi osoittautua tärkeäksi keinoksi melko villien ympäristöväittämien suitsimiseksi ja siten paremman kuluttajatiedon tarjoamiseksi. Myös digitaalinen tuotepassi voi olla hyvin toteutettuna erittäin hyödyllinen keino.
    - Valtioneuvoston kanta ei erikseen näyttäisi mainitsevan näistä asioista mitään. Valtioneuvosto vaikuttaa kuitenkin tukevan tätä lähtökohtaa. Olisiko asiasta syytä mainita selvästi myös kannassa?
- Suomen kannassa on yksi erittäin tärkeä yksityiskohta (alleviivattu): ”Vapaaehtoisten kannustimien ja uusien liiketoimintamallien edistämisen lisäksi on syytä osallistaa kansalaiset sekä edistää kuluttajien kestäviä valintoja informaatiolla ja taloudellisella ohjauksella.” Komission tiedonannon ohjauskeinot perustuvat useissa kohdin vapaaehtoisuuteen, markkinoiden kehittämiseen ja informaatio-ohjaukseen. Näiden kannustavien tiedetään olevan kovin suosittuja, mutta kuitenkin heikkoja ohjauskeinoja verrattuna esimerkiksi sellaiseen taloudelliseen ohjaukseen, joka tekee luonnonvarojen ylikulutuksesta riippuvaiset toimintamallit vähemmän kannattavaksi (katso esim. kiertotalouden edistämisohjelman arvio[4]). Esimerkiksi tuntuvien luonnonvaraverojen asettaminen ja toisaalta työn verotuksen keventäminen kannustaisi haitallisen toiminnan (luonnonvarojen ylikulutus) vähentämiseen ja toivottavan toiminnan (työn tarjonta) lisäämiseen. Informaatio-ohjauksen ja esimerkiksi vapaaehtoisten toimien lisääminen ei

4 https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/DownloadProposalAttachment?attachmentId=15160

tuota merkittävää muutosta, jos luonnonvaroja tuhlaileva toiminta on edelleen kannattavaa.

- Yleisesti Suomen kannassa tulisi korostaa taloudellisen ja muiden vahvojen ohjauskeinojen roolia.

Heikkoudet

- Komission tiedonannon huomattavat puutteet liittyvät i) alkuperätiedon ja alkutuotannon kestävyysvaatimusten puutteisiin, sekä ii) puutteisiin raaka-aineiden käytön suhteuttamisesta luonnonvarojen ylikulutukseen. Nämä puutteet tulisi korjata esimerkiksi tiedonannon alle kuuluvan tuotteiden ekosuunnitteluvaatimusten kohdalla. Täysin välttämätön vaatimus minkään tuotteen kestävyyden varmistamiseksi on tieto käytettyjen raaka-aineiden tarkasta alkuperästä alkutuotantoon asti sekä tämän alkutuotannon kestävyyden varmistamisesta. Tämä näkökulma näyttäisi puuttuvan ekosuunnitteluvaatimuksista täysin. Samoin vaatimuksissa ei näyttäisi olevaan minkäänlaista varmistusta siitä, että tässä lausunnossa edellä mainittu rebound-ilmiö olisi huomioitu. Tuotteisiin käytettyjen luonnonvarojen määrää tulisi arvioida suhteessa nykyisen luonnonvarojen ylikulutuksen tilanteeseen, joka on Suomessa noin 3-10 -kertaista kestävään tasoon nähden eri mittarein arvioituna.
    - Nämä edellä mainitut näkökulmat tulisi lisätä valtioneuvoston kantaan ja Suomen tulisi vaatia niiden sisällyttämistä kestävien tuotteiden politiikkaan ja esimerkiksi sen alaiseen ekosuunnitteluasetukseen.
- Valtioneuvoston kannassa on seuraava huolestuttava maininta: ”Suomi muistuttaa, että tuotepolitiikan ohjauskeinojen kehittämisessä on tärkeää kokonaisvaltainen lähestymistapa raaka-aineisiin. Mm. tuotteiden elinkaariarvioinnissa ja kriteerien asettamisessa tulee ottaa huomioon uusiutumattomien materiaalien ja kierrätysmateriaalien lisäksi uusiutuvat raaka-aineet.” Jos tämä tarkoittaa esimerkiksi nykyisten suomalaisten puubiomassojen käyttöä, niin on syytä todeta (kuten Suomen ilmastopaneeli toteaa[5]), että muiden materiaalien korvaaminen puun käytöllä itse asiassa lisää ilmastovaikutuksia ennemmin kuin vähentää niitä. Lisäksi yli 75 % Suomen metsien luontotyypeistä on uhanalaisia, joten puun käyttö ei ole myöskään luonnon monimuotoisuuden kannalta tällä hetkellä kestävää. Tällä hetkellä ei ole perusteltua esittää yleistä toteamusta, että muiden materiaalien korvaaminen nykyisin markkinoilla olevilla uusituvilla raaka-aineilla tuottaisi ympäristöhyötyjä.
    - Edellä mainitun kaltainen yleinen linjaus tulisi poistaa valtioneuvoston kannasta, koska vaarana on, että sillä asetetaan perustelematon lähtöoletus uusiutuvien raaka-aineiden paremmuudesta ja luodaan ”ohituskaistaa” uusiutuville raaka-aineille, joiden todellisista ympäristöhyödyistä ei ole varmuutta.

[5] https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2022/05/ilmastopaneelin-raportti-3-2022-metsat-ja-ilmasto-hakkuut-hiilinielut-ja-puun-kayton-korvaushyodyt.pdf

- Jos tämän kaltainen maininta jää valtioneuvoston kantaan, sen loppuun tulee lisätä seuraava lause: ”Kaikkien materiaalien elinkaariarvioissa on kaikissa tapauksissa huomioitava myös materiaalin hankinnan vaikutus luonnon monimuotoisuuteen sekä ekosysteemien hiilinieluihin ja -varastoihin (ns. biogeeninen hiili) verrattuna tilanteeseen, että materiaalin hankintaa ei tapahdu.” Ongelmallista uusiutuvien raaka-aineiden ympäristövaikutusten kohdalla on muun muassa se, että esimerkiksi elinkaariarviointien menetelmissä luonnon monimuotoisuusvaikutusten arvioinnin käytännöt ovat vielä puutteellisia ja useissa tapauksissa uusiutuvien raaka-aineiden hankinnan vaikutuksia ekosysteemien hiilinieluihin ei oteta huomioon, mikä vääristää käsitystä todellisista ilmastovaikutuksista. Esimerkiksi tuoreen tutkimuksen mukaan puun käytön osalta biogeeninen hiili on huomioitu vain alle 10 prosentissa elinkaariarvioinneista[6]. Tällöin esimerkiksi tavanomainen elinkaariarviointi ei välttämättä ole riittävä keino todellisten ympäristövaikutusten arvioimiseksi. Maininta biogeenisestä hiilestä on erityisen tärkeä, koska usein biogeenisen hiilen huomiotta jättäminen osoittaisi esimerkiksi puupohjaisten tuotteiden olevan ilmaston kannalta muita materiaaleja parempia. Jos puun hankinnan vaikutukset metsien hiilinieluihin otettaisiin huomioon, niin lähes poikkeuksetta käy ilmi, että puun käytöllä ei olekaan oletettuja ilmastohyötyjä. Esimerkiksi ilmastopaneelin tuore raportti käsittelee asiaa laajasti[7].

- Kestävyyssiirtymän toteuttaminen välttämättä aiheuttaa muutoksia tuotanto- ja kulutusrakenteessa ja tämä lienee myös komission tiedonannon tavoite. Jos aloitteella on tarkoitus saada aikaan vaikuttavuutta kestävyyssiirtymän suuntaan, niin tällä tulee olemaan vaikutuksia talouden toimijoille. Siksi Suomen kannan lopussa mainittu ”kilpailukyvyn että luonnonvarojen kestävän käytön vahvistamisessa” herättää hieman huolta, koska Suomessa kilpailukyky-termiä käytetään harmittavan usein tarkoittamaan (bulkkituotteiden) hintakilpailukykyä, joka on riippuvaista mm. mahdollisimman halvoista raaka-aineista, energiasta ja kuljetuksista, eli niistä tekijöistä, jotka edistävät luonnonvarojen ylikulutuksen jatkamista.
    - Sen selkeyttämiseksi, että tällä kohdalla ei tarkoiteta hintakilpailukykyä vaan uusien liiketoimintamallien kilpailukykyä, WWF:n ehdotuksena on seuraavan alleviivatun sanan lisääminen ja lauseen lopun sanajärjestyksen muutos Suomen kantaan ”Suomi korostaa kiertotalouden ratkaisujen merkitystä uusien liiketoimintamahdollisuuksien edistämisessä sekä näiden kilpailukyvyn että luonnonvarojen käytön kestävyyden vahvistamisessa”

[6] https://www.syke.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Hakkuiden_lisaaminen_ei_edista_Pariisin_(63330)
[7] https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2022/05/ilmastopaneelin-raportti-3-2022-metsat-ja-ilmasto-hakkuut-hiilinielut-ja-puun-kayton-korvaushyodyt.pdf

Lisäksi mainittakoon yleinen huomio siitä, että tehokas toimeenpano ja sen riittävä resurssointi on tärkeää lainsäädännön vaikuttavuuden kannalta. Tässä lausunnossa sitä näkökulmaa ei pystytty arvioimaan syvemmin.

Maailman Luonnon Säätiö (WWF)
Suomen Rahasto sr.

Jari Luukkonen
suojelujohtaja

Jussi Nikula
suojelun neuvonantaja